

LUIGI PIRANDELLO

28. 6. 1867 – 10. 12. 1936

Významný italský prozaik, básník, dramatik, divadelní režisér a literární teoretik Luigi Pirandello se narodil 28. června 1867 na Sicílii ve městě Agrigento. Pocházel ze zámožné, patriotické rodiny vlastníků sirných dolů. Jeho otec i matčini bratři bojovali v Garibaldiho vojsku. Rodinná vlastenecká tradice poznamenala Pirandellovo mládí a měla vliv také na jeho pozdější zklamání italskými poměry.

O svém narození píše Pirandello sám ve Zlomku autobiografie z roku 1893: „*Já jsem syn Chaosu, a to ne obrazně, ale v pravém slova smyslu, neboť jsem se narodil v jednom našem statku, který se nachází blízko lesa, kterému Agrigentané říkají U Cavusu, což je nářeční zkomolenina starého řeckého slova chaos. Tam se má rodina utekla před strašnou cholerou, která zuřila v roce 1867 na Sicílii.*“ V útlém dětství Luigi Pirandello nenavštěvoval žádnou školu, protože měl domácího učitele. Později ho otec zapsal na technický institut v Agrigentu. Pirandello však po dvou letech přestoupil na klasické gymnázium. Navíc se zapsal na filozofickou i právnickou fakultu v Palermu. Po gymnazijním studiu se vyhnul obchodní činnosti v otcově podniku v sirných dolech. S matčinou pomocí se roku 1887 přestěhoval do Říma ke strýci a pokračoval pouze ve studiu na filozofické fakultě. Studium filologie pak dokončil v německém Bonnu roku 1891 habilitační prací o sicilském nářečí. V Bonnu poté působil ještě rok jako lektor italštiny.

Již v roce 1892 se Pirandello pokusil žít pouze literaturou. O šest let později se mu to definitivně podařilo. Roku 1893 napsal svůj první román *Marta Ajala*, který byl silně ovlivněn poetikou verismu a roku 1901 vycházel v časopise La Tribuna. Po návratu domů v roce 1894 se oženil s Antoniettou Portulanovou, dcerou otcova společníka. Manželé žili v Římě, kde se Pirandello věnoval literární práci. Vydal několik básnických knížek, ale na radu L. Capuany začal psát povídky. Roku 1894 shrnul drobné povídky i rozsáhlejší novely do první řady svých povídkových knih, nazvané *Láska bez lásky*. Sbírka zůstala kritikou téměř nepovšimnuta. V roce 1895 vznikl Pirandellův druhý román *Pořadí*, který vyšel roku 1902. Absurdní příběh o ženitbě podle pořadníku již vykazuje rysy jeho poetiky humoru. Tu plně rozvinul ve

svém nejznámějším románě *Nebožtík Matyáš Pascal* (1904), který pro něj znamenal první evropský úspěch. Jedná se o příběh muže, kterého náhoda či osud postrčí k rozhodnutí změnit svou identitu i svůj život. Namísto vytoužené svobody však zjistí, že život je jen iluzorní hra pod maskou takzvané pravdy a skutečnosti.

V letech 1901-1919 napsal Luigi Pirandello patnáct svazků povídek, které vyšly roku 1922 v jediném souboru pod názvem *Novely na jeden rok*. Slib obsažený v titulu nesplnil. Plán napsat tolik novel, kolik je dnů v roce, zůstal nedokončený, ale i tak oněch 250 novel, které jsou součástí souboru, tvoří impozantní celek vystihující život po všech stránkách. Témata k novelám získával Pirandello především ze své rodné Sicílie. Podstatným rysem jeho tvorby je zvláštní humor, chladně zkoumavý, spojený se smutkem, někdy až tragický. V mnoha novelách silně uplatňuje své sociální cítění, psychologickou analýzu a boj proti předsudkům a konvencím. K námětům svých povídek se často vracel v pozdějších dramatech. Vyšla řada výborů povídek Luigiho Pirandella, například *Pro stéblo trávy* (1926), *Člověk, zvíře a ctnost* (1929), *Mezi dvěma stíny* (1959), *Slunce a déšť* (1974), *Noc* (1986), *Svatební noc* (1989) aj.

Po důlní katastrofě došlo v roce 1905 k finančnímu úpadku celé rodiny. Z praktických důvodů musel Luigi Pirandello přijmout místo profesora stylistiky na Vysoké dívčí pedagogické škole. Působil zde v letech 1897-1922, dokud mu divadelní úspěchy neumožňovaly věnovat se výhradně tvůrčí práci. Práce ve škole však nebyla podle jeho představ a navíc měl velké starosti se svou duševně nemocnou ženou. Žil v ponuré atmosféře, která nepochybně zvýšila jeho vnitřní osamělost, o čemž vypovídají jeho vlastní slova: „*Mám nějaké přátele, ale držím si všechny od těla, protože mám nade všechno rád svou samotu, která je mou smutnou nevěstou.*“

V roce 1908 vyšly literárněvědné eseje Luigiho Pirandella v knize *Umění a věda* a obsáhlá studie *Humorismus*, v níž vyložil své filozofické a estetické názory. Roku 1909 začal v časopise *Rassegna letteraria* vycházet román *Starší a mladí*, ve kterém zaznívá mnoho autobiografických motivů. Pirandello v něm popsal hlubokou historickou krizi sjednocené Itálie, která poznamenala všechnu jeho tvorbu. Knižně byl román vydán až v roce 1913. Další románové dílo *Její manžel* vyšlo roku 1911 a v roce 1916 vznikl významný román *Natáčí se!*, který byl později přejmenován na *Zápisky Serafina Gubbia, filmového operátora*. Hrdinou je zde Serafin – antihrdina, který

„prokoukl“ hru života a rezignuje na roli aktéra, aby mohl být tichým divákem a pozorovatelem.

Válečná léta byla poznamenána německým zajiťím Pirandellova nejstaršího syna Stefana v roce 1916 a zhoršením zdravotního stavu manželky Antonietty, která musela být od roku 1919 trvale hospitalizována v ústavu pro choromyslné.

O první drama se Luigi Pirandello pokusil už jako gymnazista. V té době napsal tragédii *Barbaro*, která se však nedochovala. Další texty narazily na naprostý nezájem divadelníků. Jeho první hry čekaly na uvedení přes deset let. Luigi Pirandello se tak stal dramatikem až v roce 1916, kdy mu bylo téměř padesát let a kdy došlo k prvnímu jevištnímu úspěchu komedie *Rozmysli si, Jakoubku!* Hlavní roli v komedii získal sicilský herec A. Musca, pro nějž Pirandello zdramatizoval několik povídek a začal psát pro divadlo jako nářeční dramatik. Úspěchy A. Muscy k němu konečně upoutaly pozornost obecnstva i dalších divadelníků, takže během několika následujících let se musel Pirandello věnovat výhradně dramatu a odsouvat jiné literární plány. V tomto období vznikla velká část jeho komedií. Patří mezi ně *Sicilská komedie* (1916), *Čapka s rolníčkami* (1917), *Rozkoš z počestnosti* (1917), *Člověk, zvíře a ctnost* (1919), *Úděl věrných* (1919), *Jako dřív, líp než dřív* (1920). V komedii *Každý má svou pravdu* (1917) se jasně rýsuje to, co Luigi Pirandello označuje jako „nové divadlo“: „...nové divadlo si činí nároky na oblast poznání, je spíše zaujato noetickými problémy než milostnými triky...“

20. května 1921 se konala premiéra komedie *Šest postav hledá autora*, která sice vyvolala v Římě ohromný skandál, ale vzápětí měla nevídaný úspěch. K prvnímu představení této komedie u nás došlo v roce 1923 a v roce 1926 s ní v Praze hostovala i Pirandellova divadelní společnost. Jestli lze něco nazvat světovým úspěchem, pak je to osud této hry, která navíc přispěla k tomu, že Luigi Pirandello pronikl roku 1922 na anglické, německé a francouzské scény a odtud pak do dalších evropských zemí. *Šest postav hledá autora* je příběhem šesti lidí, kteří unikají z jeviště, a tedy z uměleckého díla, aby mohli vyprávět situace svého života skutečně tak, jak se odehrály. Chtějí napravit to, co předvádí divadlo. Vzniká tak „pirandellovská“ rozpolcená postava – člověk, jenž vystupuje ze svého života, vidí se a pozoruje své jednání. Hra *Šest postav hledá autora* vytvořila nový tvar dramatu, zabývá se problémem vztahu mezi uměním a skutečností, mezi fantazií a myšlením autora a řeší odpovědnost, již autor za své dílo

nese. Především se zde objevuje téma zdání a skutečnosti. Nakonec se totiž ukáže, že všech šest postav se mylí, že se marně snaží vyložit svou životní historii pravdivě. Každá z postav vidí tutéž situaci jinak, neboť ji prožívala ze svého hlediska a vkládá do ní své subjektivní postoje. Pirandello se ve svých hrách často vracel k principu „divadla na divadle“, který použil v *Šesti postavách hledajících autora*, a neváhal občas sáhnout i po improvizaci, již narušoval řád stanovený literární podobou textu.

Tragickým příběhem „moderní doby“ je dramatický text *Jindřich IV.* (1922). Hlavní hrdina spadne z koně při karnevalu, kterého se zúčastní v masce známého středověkého císaře. Utrpí při tom zranění, které mu přivodí ztrátu paměti. Myslí si, že je skutečně císař Jindřich IV. a začne žít stejně jako on. Jeho finanční postavení mu dovolí, aby žil v izolaci svého sídla obklopen služebníky, kteří byli najati, aby předstírali, že jsou císařskou družinou. Později se mu paměť vrátí. Role císaře se mu však zalíbila natolik, že návrat do skutečného života už mu nemůže přinést žádné potěšení. Nasazená maska se proměnila v definitivní tvář a hlavní hrdina tak ztratil svou identitu.

Důležité byly pro Pirandella zkušenosti, které získal ve vlastním divadle. V roce 1925 se stal režisérem a prakticky také divadelním ředitelem. Z iniciativy skupiny umělců různých profesí vzniklo tzv. Divadlo jedenácti, později Teatro d'arte, které mělo soustavně uvádět hry současných italských autorů. Pirandello byl postaven do jeho čela, investoval do podniku mnoho vlastních peněz a snažil se prosazovat díla mladších spisovatelů. Časté zájezdy do zahraničí, kde byl největší zájem o jeho díla, si však vynutily změnu repertoáru a později i názvu, takže divadlo se v Evropě proslavilo jako „Pirandellova společnost“. Luigi Pirandello do divadla angažoval mladou herečku Martu Abbu, pro kterou napsal celou řadu her, například *Přítelkyně vdaných žen* (1927), *Jakou mě chceš* (1930). Později jí odkázal i autorská práva na tato díla. V letech 1929-1934 dokonce působila jako nominální ředitelka společnosti.

S románovou produkcí se Pirandello rozloučil románem *Jeden, nikdo, sto tisíc* (1926), jehož hlavní protagonista se dokáže osvobodit od pout konvenční společnosti, ovšem za cenu ztráty své identity – stává se nikým. Roku 1929 se stal Luigi Pirandello členem Italské akademie, oficiálně se přihlásil k fašismu, ale po manifestačním vstupu do fašistické strany byl jeho postoj k režimu velmi zdrženlivý.

V roce 1934 byla Pirandellovi udělena Nobelova cena za literaturu. Švédská akademie však ignorovala oficiální italské návrhy na udělení této ceny. Italský tisk proto tuto událost přešel téměř mlčením a oslavil ji pouze kroužek Pirandellových přátel.

Výrazem posledního Pirandellova tvůrčího období, částečně ovlivněného i surrealismem, bylo veršované drama *Pohádka o vyměněném synovi* (1934), v němž spatřoval alegorii svého osudu, a nedokončený mýtus o roli umění ve společnosti *Obří z hor* (1931-1934).

Na premiéře nového filmového přepisu románu *Nebožtík Matyáš Pascal* se Luigi Pirandello nachladil a 10. prosince 1936 podlehl zápalu plic. V závěti si přál, aby byl „odvezen na vozu chudých“ a pohřben bez jakýchkoliv oficiálních poct, což bylo přijato s rozpaky jako gesto politického protestu.

V díle Luige Pirandella se stále opakují motivy lásky, žárlivosti, nevěry, nemoci, stáří, šílenství a smrti. Dvacet let soužití s chorobně žárlivou ženou, jejíž nemoc vyústila v nebezpečné šílenství, zanechalo stopy v umělcově myšlení i cítění. Pirandello projevil ve své tvorbě odvalu. Často popisoval skutečnosti lidského života, za které byl v Itálii napadán – zvláště katolickou kritikou za nemravnost. Vydal 7 románů, 250 novel a 43 divadelních her. Světovou proslulost mu získala především jeho dramata. Přenesl na jeviště neobvyklá témata, originální formulace a nové technické postupy.

Luigi Pirandello je dodnes považován za největšího italského dramatika 20. století a jeho dílo mělo velký vliv na evropskou i americkou dramatiku.